११५

वार्ष्टिहव्य उपस्तुतः। अग्निः। जगती, ८ त्रिष्टुप्, ९ शक्करी ।

चित्र इच्छिशोस्तरुणस्य वक्षथो न यो मातरावप्येति धातवे।
अनूधा यदि जीजनदधा च नु ववक्ष सद्यो महि दूत्यं१ चरन्॥ १०.११५.०१

शिशोः- बालस्य। तरुणस्य- युवकस्याग्नेः। वक्षथः- हव्यवहनम्। चित्रः- विचित्रम्। यः। मातरौ- द्यावापृथिव्यौ स्वनिर्मात्र्यौ। धातवे- स्तन्यपानाय। धेट् पाने। न अप्येति- न गच्छति। यदि। अनूधाः- स्तन्यरहिता माता। जीजनत्- जनयति। तर्हि स्तन्यपानाय न गच्छति चेद्युक्तम्। द्यावापृथिव्यौ तु तथा न भवतः। तथापि शिशुरग्निः ते स्तन्यपानाय न गच्छति। अध- अथ। च। नु- क्षिप्रम्। सद्यः- क्षणेन। महि दूत्यम्- महत् दौत्यम्। चरन्। ववक्ष- अवहत्। तच्चित्रमेव ॥१॥

अग्निर्ह नाम धायि दन्नपस्तमः सं यो वना युवते भस्मना दता।
अभिप्रमुरा जुह्वा स्वध्वर इनो न प्रोथमानो यवसे वृषा॥ १०.११५.०२

अग्निर्नाम। अपस्तमः- अतिशयेन कर्मकुशलः। अतिशयेन मूलशक्तिधारासम्पन्नो वा। दन्- प्रयच्छन्। धायि- धार्यते। यः। वना- सम्भजनानि हव्यानि। भस्मना- स्वभासा। दता- स्वदन्तोपलक्षितज्वालाभिः। सं युवते- संयुनक्ति। अभिप्रमुरा- समुच्छ्रितेन। मूर्च्छा मोहसमुच्छ्राययोः। जुह्वा- आह्वानेन। स्वध्वरः- शोभनध्वररहितकर्मवान्। इनः- इन्द्रः। न- इव। प्रोथमानः- पुष्टाङ्गः। यवसे- घासेषु। वृषा- वृषभ इव आगच्छति ॥२॥

तं वो विं न द्रुषदं देवमन्धस इन्दुं प्रोथन्तं प्रवपन्तमर्णवम्।
आसा वह्निं न शोचिषा विरप्शिनं महिव्रतं न सरजन्तमध्वनः॥ १०.११५.०३

वः- युष्माकम्। द्रुषदम्- वृक्षस्थम्। विं न- पक्षिणमिव। देवम्- द्योतकम्। अन्धसः इन्दुम्- हव्यक्लेदनकरम्। प्रोथन्तम्- शब्दयन्तम्। प्रवपन्तम्- दहन्तम्। अर्णवम्- समुद्रगम्भीरम्। आसा- स्वमुखेन। वह्निम्- वोढारम्। न- सम्प्रति। शोचिषा- भासा। विरप्शिनम्- महान्तम्।

Dr. Rangani

महिव्रतम्- महाव्रतम्। अध्वनः- मार्गस्य। सरजन्तम्- रञ्जकम्। न- सवितारमिव स्थितं भजे ॥३॥

वि यस्य ते ज्रयसानस्याजर धक्षोर्न वाताः परि सन्त्यच्युताः।
आ रण्वासो युयुधयो न सत्वनं त्रितं नशन्त प्र शिषन्त इष्टये॥ १०.११५.०४

अजर- जरारहिताग्ने। यस्य। ज्रयसानस्य- गमनशीलस्य। धक्षोः- दग्धुमिच्छोः। ते- तव। शक्तयः। वाता न- वायव इव। अच्युताः- च्युतिरहिताः। परि- परितः। सन्ति- भवन्ति। रण्वासः- शीघ्रगतिशीलाः। युयुधयो न- योद्धार इव। सत्वनम्- महासत्त्वम्। त्रितम्- भूर्भुवादित्रिषु स्थानेषु विस्तृतमग्निम्। इष्टये- यज्ञाय। प्र शिषन्तः- प्रकर्षेण सम्भक्तुमिच्छन्त्यः। आ नशन्त- व्याप्नुवन्ति ॥४॥

स इदग्निः कण्वतमः कण्वसखार्यः परस्यान्तरस्य तरुषः।
अग्निः पातु गृणतो अग्निः सूरीनग्निर्ददातु तेषामवो नः॥ १०.११५.०५

सः- असौ। इत्- एव। अग्निः। कण्वतमः- अतिशयेन मन्त्रवित्। कण्वसखा- मन्त्रवित्सखः। कण शब्दार्थे। अर्यः- आर्यशीलः। परस्य अन्तरस्य तरुषः- बाह्याभ्यन्तरतारकः। गृणतः- स्तुवतः। सूरीन्- विदुषः। अग्निः। पातु- रक्षतु। तेषाम्। नः- अस्माकम्। अवः- रक्षाम्। अग्निः। ददातु- प्रयच्छतु ॥५॥

वाजिन्तमाय सह्यसे सुपित्र्य तृषु च्यवानो अनु जातवेदसे।
अनुद्रे चिद्यो धृषता वरं सते महिन्तमाय धन्वनेदविष्यते॥ १०.११५.०६

सुपित्र्य- शोभनपितृयुक्त हे अग्ने। वाजिन्तमाय- अतिशयेन प्राणयुक्ताय। सह्यसे- सहनशीलाय। जातवेदसे- जातविद्याय। तृषु- क्षिप्रम्। च्यवानः- उद्युक्तः सन्। यः। अनुद्रे- अनुदकेपि देशे। जीवजलधाराशुष्कप्राये देश इति भावः। धृषता- वृत्रधर्षणशक्त्या। धन्वना- स्वधनुषा स्वायुधेन। इत्- एव। अविष्यते- पालकाय। सते- सन्मात्रप्रतीकाय। महिन्तमाय- अतिशयेन महात्मने। वरम्- उत्तमं हव्यं प्रयच्छामि ॥६॥

Dr. Rangaji

एवाग्निर्मर्तैः सह सूरिभिर्वसुः ष्टवे सहसः सूनरो नृभिः।

मित्रासो न ये सुधिता ऋतायवो द्यावो न द्युम्नैरभि सन्ति मानुषान्॥ १०.११५.०७

अग्निः। सूरिभिः- विद्वद्भिः। मर्तैः- मर्त्यैः। सह। वसुः- चित्तवृत्तिस्तम्भकारकः। वसु स्तम्भे। सहसः- सहनशक्तेः। सूनरः- शोभननेता। नृभिः- नेतृभिः। स्तवे- स्तूयते। ऋतायवः- प्रकृतिनियतिभूतसत्यकामाः। सुधितः- शोभनधारणाः। मित्रासो न- सखाय इव। द्यावः- विद्वांसः। द्युम्नैः- स्वद्योतनशक्तिभिः। न- इव। मानुषान्- स्वाश्रितान् मनुष्यानुपासकान्। अभि- आभिमुख्येन। सन्ति- मङ्गळाय भवन्ति॥७॥

ऊर्जो नपात्सहसावन्निति त्वोपस्तुतस्य वन्दते वृषा वाक्।

त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः॥ १०.११५.०८

सहसावन्- हे सहनशील। ऊर्जो नपात्- शाक्तः। इति- इत्थम्। त्वा- भवन्तम्। उपस्तुतस्य- पूज्यस्य। वृषा- वर्षयित्री। वाक्। वन्दते- स्तौति नमस्करोति वा। त्वाम्- भवन्तम्। स्तोषाम- स्तवाम। त्वया- भवता। सुवीराः- शोभनवीर्यसम्पन्नाः। द्राघीयः- दीर्घतमम्। आयुः। प्रतरम्- अत्यर्थम्। दधानाः- धारयन्तो भवेम॥८॥

इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य पुत्रा उपस्तुतास ऋषयोऽवोचन्।

ताँश्च पाहि गृणतश्च सूरीन्वषट्त्वषळित्यूर्ध्वासो अनक्षन्नमो नम इत्यूर्ध्वासो अनक्षन्॥ १०.११५.०९

इति- एवम्। अग्ने। त्वा- भवन्तम्। वृष्टिहव्यस्य- सद्भावनावर्षणाख्यहव्ययुक्तस्य। पुत्राः- सन्ततयः। उपस्तुतासः- पूज्या उपासकाः। ऋषयः- सूक्ष्मदर्शिनः। अवोचन्- अब्रुवन्। तांश्च। पाहि- रक्ष। गृणतश्च- स्तुतिकरांश्च। सूरीन्- विदुषोऽन्यांश्च पाहि। वषट् वषट्। इति- एवम्। ऊर्ध्वासः- उत्कृष्टाः। अनक्षन्- व्याप्नुवन्। नमो नम इत्यूर्ध्वासो अनक्षन्॥९॥

Dr. Rangaji